

SERAMİK EĞİTİMİ VEREN FAKÜLTELERDE SELÇUKLU ÇİNİ SANATININ UYGULANMASI *

Mine ÖZTÜRK¹

ÖZET

Anadolu'da Selçuklu Dönemi Türk Çini ve Seramik Sanatı, özellikle XIII. ve XIX. yüzyıllar arasında büyük gelişmeler göstermiş ve çeşitli teknikler, zengin renk ve desenlerle beğeni kazanmıştır. Döneminde çeşitli tekniklerle yapılmış, en güzel ve başarılı örnekleri olan bu eserlerin korunması ve gelecek nesillere bu kültürel mirasın bilincine varacak şekilde bırakılması; eserlerdeki karakteristik yapının ve biçimsel üslubun günümüzde modern sanat biçimleriyle harmanlanarak bugün ve yarının barıştırılması gerekmektedir. Temelleri sağlam olan her yapının farklı dönemlerde yaşadığı zorluklara dayanması nasıl kolay olursa bu sanat alanında ki geçmiş yüzyılların bilgi birikimi de bizim sağlam temellerimiz olacaktır. Çağdaş sanat rüzgârlarıyla kendi sağlam temellerimizi birleştirdiğimizde özgün, bir o kadar bizim olan hem modern hem de kimlik farkını ortaya koyan bir sanat bilincimiz olacaktır. Bu sebepten dolayı araştırmanın konusu daha fazla önem kazanmaktadır. Bu çalışmada ülkemizde Seramik Eğitimi veren Fakültelerde Selçuklu döneminden günümüze kadar Selçuklu çinilerinin; gerek teknik, gerek biçim ve süsleme olarak geldiği nokta ve şuan bu bölümlerde çini seramiklerinin kullanıldığı alanlarla, uygulanma şekli üzerinde araştırma yapılarak, geçmişten miras kalan bu değerlere sahip çıkmak amaç edinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Selçuklu Çini Sanatı, Seramik Eğitimi, El Sanatları.

Öztürk, Mine. "Seramik Eğitimi Veren Fakültelerde Selçuklu Çini Sanatının Uygulanması". *idil* 5.24 (2016): 1281-1304.

Öztürk, M. (2016). Seramik Eğitimi Veren Fakültelerde Selçuklu Çini Sanatının Uygulanması. *idil*, 5 (24), s.1281-1304.

---

¹Öğr.Gör. Necmettin Erbakan Üniversitesi, A.K.Eğitim Fakültesi, Resim İş Öğretmenliği. Mineozturk(at)konya.edu.tr

* Bu metin "SERAMİK EĞİTİMİ VEREN FAKÜLTELERDE SELÇUKLU ÇİNİ SANATININ UYGULANMASI" adlı Yüksek Lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

THE APPLICATION OF THE ART OF THE SELJUKS TILE IN THE FACULTIES WHICH EDUCATION OF CERAMICS IS HELD

ABSTRACT

The period of Seljuks in Anatolia Turkish Art of tile and ceramics has developed especially in XIII and XIX centuries, and has been appreciated with various styles, colors and motifs. It is essential that these works, which are the successful and nice samples of their periods and made with different techniques, should be saved; this cultural heritage should be inherited to the foregoing generations to have the conscious of this inheritance; and today and tomorrow's union should be ensured by the union of characteristic form and the formal style with the styles of modern art. Like the construction of which base is strong can stand the difficulties of different periods, the information of the past in art will be our base to stand. When we unite our strong bases with the contemporary art flows, we will have conscious of art which is not only extraordinary but also modern which holds the variety of identities and is ours. Thus, the subject of research has much importance. It is aimed in this research that the point which tile of Seljuks has come in the aspect of technique, style and decoration from the period of Seljuks today in the faculties of ceramics in our country should be sowed. And it is again aimed that cultural heritage should be saved in the departments which tile ceramics are used, and the form of apply is searched.

Keywords: Seljukian ceramics tile art, ceramic education, handicrafts

GİRİŞ

Anadolu Selçuklu Sanatı'nı oluşturan en büyük unsur olan Türk Sanatı'nın kökleri, Orta Asya'ya kadar uzanır. Türk Tarihi gibi, Türk Sanatı'nın da değişik coğrafyalarda yaşanmış, gerçekleşmiş uzun bir geçmişi vardır. Türk Sanatı, Türkler' in tarihi seyir içerisinde yaşadıkları topraklar, sahip oldukları sosyal, siyasal, ekonomik ve kültür çevresine bağlı olarak oluşturdukları sanat ürünlerinin bütününi ifade eder. (Karpuz,2002:39).

Anadolu gibi çok çeşitli kültürlerin kaynaştığı topraklar üzerinde bulunmak, Anadolu Selçuklularının kendilerine özgü bir sanat sentezine ulaşmalarına sebep olmuştur. Anadolu'da Selçuklu Üslubunun gelişme seyrinin, bazı yerlerde yoğun, bazı yerlerde ise daha az yoğun, bazen yabancı özelliklerin fazla bazen de tamamen yerli özelliklerle, fakat genel olarak çeşitli eğilimleri ve teknikleri birbirine karıştırarak oluştuğunu ve zaman içinde Anadolu Türk Sanatı'nı diğer İslâm bölgelerinden ayıran bir kimliğe kavuştuğunu görmekteyiz(Kuban,1972:115;Bayburtoğlu,1993:72).

Doğaldır ki her ülkenin sanatı, kültürünün bir yansımasıdır. Anadolu'da kurulan Türk devletleri içinde kültürel bakımından en önemlilerinden sayılan Anadolu Selçuklularını, Anadolu'ya Türk çehresini veren büyük bir sanat yaratmışlardır (Yetkin, 1972:2).

Anadolu Selçuklu Sanatı zengin bir sanat yelpazesine sahiptir ve mimâri, çini, seramik, cilt, ahşap, kumaş, dokuma, cam, minyatür, maden, el sanatları, alçı kabartma ve resim sanatlarından oluşmaktadır.

Geleneksel Türk sanatları içerisinde önemli bir yeri olan çininin, sanatımızın ana vatanı olarak Orta Asya kökenli olduğu bilinir. Öncelikle Uygur Türkleri ile başlayan bu sanatımız; Karahanlılar, Gazneliler, İlhanlılar ve Anadolu'nun 1071 yılında fethi ile Selçuklular tarafından Anadolu' ya gelmiştir (Koçer, 1998:35). Mimariye bağlı olarak gelişen çini sanatı Selçuklu döneminde mimarinin ana süs unsurunu oluşturmuştur (Şimşir,1990:1).

Türk çini sanatında yüzyıllar boyunca birçok teknik uygulanmıştır. Bazı teknikler her dönemde görülürken bazı teknikler ise gerek renk ve gerekse desen açısından değişiklikler ortaya koyarak devrin simgesi haline gelmişlerdir.

Selçuklu dönemi çini ve seramik sanatı, gelişimini yüzyıllarca devam ettirmiş ve kendi döneminden sonraki dönemlerin sanatlarında da etkisini hissettirmiştir. Anadolu Selçuklu devletleri, Konya ve diğer büyük yerleşim merkezlerinde ürettikleri

ve günümüze kadar gelen mükemmel eserlerle Türk kültürünü yeni nesillere ulaştırmayı sağlayarak yepyeni başlangıçlara imza atmışlardır.

Türkiyede El Sanatları Bağlamında Çini Eğitimi

Sanat, insanlığın tarihi kadar eski bir kavramdır. Tarihsel süreç içinde her toplumun kendine özgü bir sanatı oluşmuştur. Nerede bir insan topluluğu varsa, orada yaşamı gerekli kılan maddi hayatın yanı sıra sezginin, bilinçaltının, içgüdüsellik bir etkisi olarak, sanat etkinliği daima kendisini göstermiştir.

Sanata ilişkin en önemli özellik anlatımdır. Kişinin öznel iç görüşü, imgeleri, düşünceleri ve duyguları sanat ile görselleşir. Bu çok öznel olan durumun dışa dönüşmesi, somutlaşması ve başkalarına anlatması insan için önemli bir gereksinimdir. Daha kapsamlı bir anlayış ve deyimle sanat; insanın insan olma yazgısı ve koşulunu yenme, kendini aşabilme çabasıdır (Kınay, 1993).

Sanat, insan ile doğadaki nesnel gerçekler arasındaki estetik ilişkiyi oluşturmaktadır. Hegel, sanatsal etkinliğin bilinç dışı bir etkinlik olup, “Bir ucu insana öteki ucu doğaya bağlıdır” demiştir. Sanatı ise; “Ruhun madde içindeki görünümü” şeklinde tanımlamıştır (Artut,2001).

Sanatın insan yaşamına dair bütün gerekliliği ve zorunluluğu, insanoğlunun sahip olduğu tüm kapasiteleri sanatsal yetiye dönüştürme noktasında eğitime ilişkilendirilmiştir. Genel anlamda eğitim dendiğinde yaşam boyu süren, insanın bilgi, beceri, yargı güçlerini geliştirmeyi de içine alan insan yetiştirme akla gelir.

Sanat eğitimi insanı özgürleştiren, kendini ve dış dünyayı tanıtip, yaratıcılığı geliştiren bir eğitim biçimidir. Sanat eğitimi bir disiplin eğitimidir. Öğrenciyi çalışma tarzında özgür bırakmak ama çalışmasından disiplin istemektir (Karayağmurlar, 1991; 368).

Günümüzde bir sanat alanı olarak ayrılmış olan El Sanatları da insanoğlu var olduğundan beri tabiat şartlarına bağlı olarak ortaya çıkmıştır. İnsanların ihtiyaçlarını karşılamak, örtünmek ve korunmak amacı ile ilk örneklerini vermiştir. Daha sonra gelişerek çevre şartlarına göre değişimler gösteren el sanatları, ortaya çıktığı toplumun duygularını, sanatsal beğenilerini ve kültürel özelliklerini yansıtır hale gelerek geleneksel vasfı kazanmıştır.

Geleneksel El Sanatları, yüzyıllardır büyük bir çeşitlilik içinde toplumların duygularını ve üretildikleri dönemin değer yargıları, toplumdaki politik eğilimler,

ekonomik durum, din, kişilerarası örgütlenme ve ilişkiler, kişilerin davranış ve tutumları, teknik araç-gereç, beceri, estetik bakış açısı, dünya görüşü, tasarım ürünlerine verilen biçim gibi etkenler El Sanatlarının oluşumunu etkilemiştir (Kahveci, 1998:387).

Türkiye'de Geleneksel El Sanatları son dönemde gittikçe önem kazanmıştır bunun sebep gelen talebin etkisinin çokluğudur. Bu taleplerde göz önünde bulundurularak "Sanat" ve "El Sanatı" adı altında çeşitli kurum ve kuruluşlarda kurslar açılarak eğitim ve konuyla ilgili çalışmalar yapılmaktadır.

Günümüzde de bir El Sanatı olan Çini Sanatını korumak ve geliştirmek amacıyla çeşitli özel ve resmi kurum ve kuruluşlar tarafından açılan atölyeler, fabrikalar ve üniversitelerde çini dersleri verilmektedir. Ancak çini tasarımlarında bilgisizce yapılmış örneklerin çokluğu yüzünden bu derslerin yetersiz olduğu gözlemlenmektedir. Bu yetersizlikten dolayı bazı temel sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu sorunların başında ise eğitimdeki eksiklikler gelmektedir.

Bir çini eserin üretimi, araştırmaya, yaratıcılığa, temel sanat eğitimine, tarihi ve kültürel bilgi birikimine, çinicilikte teknik özelliklerin, malzemelerin tanınmasına bağlıdır. Üniversiteler geleneksel çini sanatını öğrenciye çok yönlü olarak verirken kopyadan uzak özgün çalışmalara yönlendirmesinin yanında, bu sanatla uğraşan özel atölye ve kuruluşların da sözü edilen anlayışlar içinde meslek içi ve meslek sonrası eğitim programlarıyla bilgilendirilmesi ve 2000'li bu yıllarda çini sanatının yaşadığımız mekanlarda, çok çeşitli fonksiyon ve estetik yaklaşımlarla, kültürümüzün bir parçası olarak günümüzde de benimsenmesini sağlamak olmalıdır. Tüm eğitim kurumlarında bu nitelikte öğrenci yetiştirebilecek çini programlarının oluşturulması sağlanmalı ve gerekli kurumlarca desteklenmelidir (Bakır,1999:79).

Yükseköğretimimize baktığımızda ise Üniversitelerin Güzel Sanatlar Fakültelerinde, Türk El Sanatlarına önem verilmesi gerekliliği geç de olsa anlaşılacak Geleneksel Türk El Sanatları bölümleri açılmış ve Meslek Yüksek Okullarında açılan Geleneksel Türk El Sanatları bölümleri ile ara eleman yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Sanat derslerinde görevlendirilen öğretmenlerin eğitimleri çok değişik düzeyde olduğu için verilen bilgi ile yapılan eğitim birbirinden farklı olmaktadır. Üniversitelerde ise öğrenci seçme ve yerleştirme kılavuzlarında otuzdan fazla sanat ve el sanatı konusunda farklı meslek ve sanat eğitimi adı olmasına rağmen hâlâ "sanatçı" olarak yetiştirilmesi planlanan kişilerin sağlaması gereken yeterlilikler konusunda eksiklikler giderilememiştir. (Kahveci, 1998:387).

Çini gibi El Sanatları günümüzde teknoloji hayranlığı, endüstrileşme, değişen yaşam şartları ve değer yargılarına bağlı olarak geleneksel tadın dışına çıkılmaya başlanmış; Bir kısmının da üretim biçimleri değiştirerek, kendi fonksiyonları dışında yeni fonksiyonlar yüklemeye çabaları hızla yaygınlaşmaktadır.

Ülkemizde son yıllarda yapılan çini tasarımlarında özgün tasarımlarla karşılaşmaktayız. Fakat ne yazık ki bu tasarımların birçoğunda geleneksel motiflerin tamamen bozulmasıyla ortaya çıkan kötü kopyalama ve mekânla tamamen ilgisiz tasarımlar görülmektedir. Bilindiği gibi el sanatı ürünleri üretildiği kültürel değer ve yörenin özelliklerini taşıdığı sürece orijinaldir, değerlidir.

Ancak sevindiren bir şey vardır oda son 10-15 yıldır ‘‘Kütahya ve İznik'te geleneksel çini hamurunun teknolojik özellikleri üzerinde çalışılarak, oldukça başarılı işler yapılmaya başlanmıştır. Dini yapıların yanında sivil mimaride, restoran, banka, kafe, büyük şirket, kamu binaları, özel köşk ve malikâneler de bu çinilerin tercih edildiğini görmek sevindirici olsa da tatmin edici düzeyde değildir (Bakır,1999:80).

Artık sadece Kütahya ve İznik'te değil Türkiye'nin birçok yerinde bu sanatı yaşatabilmek adına çeşitli kamu ve kuruluşlar, ayrıca eğitim kurumları girişimlerde ve uygulamalarda bulunulmaktadır. Bin yıllık birikimimizin bize verdiği değerleri iyi anlamalı, yorumlayabilmeli ve dejenere etmeden uygulamalıyız.

YÖNTEM

Araştırmanın evrenini, Yüksek Öğretim Kurumu'na bağlı üniversitelerden, bünyesinde Seramik bölümü bulunan üniversiteler oluşturmaktadır. Bu evrenden tesadüfi örnekleme yöntemi ile altı üniversite (Selçuk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi, Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Sakarya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Ve Dumlupınar Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi) seçilmiştir. Araştırmanın verileri bu altı farklı üniversitede eğitim alan toplam 112 öğrenciden toplanmıştır.

Öğrencilerin Seramik ve Çini sanatının uygulanışı ile ilgili görüşlerini tespit etmek için genel anket formu düzenlenmiştir. Yapılan çalışmada okullardaki durumun tespiti yapılmıştır. Anketler toplam 112 deneğe uygulanmıştır. Anket formları uygulama yapıldıktan sonra kodlanarak bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Anketlerden toplanan verilerin girişi ve istatistiksel analizlerin yapılması SPSS paket programı ile gerçekleştirilmiştir. Anket uygulaması ile elde edilen veriler tablo şeklinde verilerek frekans ve yüzde olarak ortaya konulmuştur.

Araştırma sürecinde çeşitli kütüphanelerde ve internet ortamındaki yazılı ve görsel dokümanlara ulaşılmış, ilgili literatür taraması yapılmıştır. YÖK Dokümantasyon Merkezi'ndeki kayıtlarda yer alan ilgili çalışmalar incelenerek, araştırmada nicel ve nitel veri toplama teknikleri kullanılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde öğrencilerin seramik ve çini sanatının uygulaması ile ilgili görüşleri frekans analizi ile ele alınmıştır.

- *Deneklerin Seramik Eğitimi Süresi*

Ankete cevap verenlerin % 43,6'sının 1-3 yıl ve % 45,5'inin 4-6 yıl %7,3'ü 6 yıldan fazla %3,6 sı ise 1 yıldan az süredir seramik eğitimi almakta olduğu anlaşılmaktadır. Deneklerin çoğunun bir yıldan uzun bir zamandır seramik eğitimi aldıkları görülmektedir.

Tablo 1: Deneklerin Seramik Eğitimi Süresi

	Frekans	%	Geçerli %
1 yıldan az	4	3,6	3,6
1-3 yıl	48	42,9	43,6
4-6 yıl	50	44,6	45,5
6 yıldan fazla	8	7,1	7,3
Toplam	110	98,2	100,0
Geçersiz	2	1,8	
Toplam	112	100,0	

- *Deneklerin Ders Dışı Faaliyetlerde Seramik Çalışması*

Ankete cevap verenlerin % 54,5'inin ders dışı faaliyetlerde seramik çalıştıkları görülmektedir. Ders dışı faaliyetlerde seramik çalışma, öğrencilerin arzu ve istekleri ile açıklanabilir.

Tablo 2: Ders Dışı Faaliyetlerde Seramik Çalışması

	Frekans	%	Geçerli %
Evet	60	53,6	54,5
Hayır	50	44,6	45,5

Toplam	110	98,2	100,0
Geçersiz	2	1,8	
Toplam	112	100,0	

- ***Eğitim Kurumlarında Seramik Derslerine Yönelik Atölyenin Varlığı***

Deneklerin % 89,3'ünün seramik dersleri için kullanılan atölyeye sahip olduğu görülmektedir. Üniversitelerin atölye alt yapısı açısından genel olarak iyi durumda olduğu söylenebilir.

Tablo 3: Seramik Derslerine Yönelik Atölyenin Varlığı

	Frekans	%	Geçerli %
Evet	100	89,3	89,3
Hayır	12	10,7	10,7
Toplam	112	100,0	100,0

- ***Okulda Verilen Seramik Eğitiminin Yeterliliği***

Öğrencilerin okulda aldıkları seramik eğitiminin yeterliliğine ilişkin görüşleri özetlenmiştir. Buna göre %30,4'ü yeterli değil cevabı verirken %70 e yakını eksiklikler bulunmasına rağmen yeterli olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 4: Okulda Verilen Seramik Eğitiminin Yeterliliği

	Frekans	%	Geçerli %
Yeterli Değil	34	30,4	30,4
Kısmen Yeterli	56	50,0	50,0
Yeterli	22	19,6	19,6
Toplam	112	100,0	100,0

- ***Öğrenim Görülen Bölümde Çini Sanatının Uygulanmakta Olup Olmadığı***

Öğrencilerin % 62,5'i, bölümlerinde çini sanatının uygulandığını ifade etmiştir. Ancak, yine de azımsanmayacak oranda (% 37,5) öğrenci çini sanatı görmemektedir.

Tablo 5: Bölümde Çini Sanatının Uygulanma Durumu

	Frekans	%	Geçerli %
Evet	70	62,5	62,5
Hayır	42	37,5	37,5
Toplam	112	100,0	100,0

- *Çini Sanatının Çini Dersi Olarak mı Yoksa Seramik Dersi İçinde mi Verildiği*

Öğrencilerin % 51,4'ü çini uygulamalarını çini dersi içinde görmekte olduklarını belirtmişlerdir. % 48,6' sı ise seramik dersi içinde öğrendiklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 6: Çini Sanatının Çini Dersi Olarak mı Yoksa Seramik Dersi İçinde mi Verildiği

		Frekans	%	Geçerli %
Geçerli	1	36	32.1	51.4
	2	34	30.4	48.6
Toplam		70	62.5	100.0
Geçersiz		42	37.5	
Toplam		112	100.0	

1= Çini dersi olarak

2= Seramik dersi içinde

- *Çini Derslerinin Zorunluluğu*

Öğrencilerin %90,9'u çini dersleri zorunlu mudur sorusuna evet yanıtını vererek , % 9,1 'lık hayır cevabıyla arada ciddi bir fark oluşturmuştur.

Tablo 7: Çini Derslerinin Zorunluluğu

		Frekans	%	Geçerli %
Geçerli	1	60	53.6	90.9
	2	6	5.4	9.1
Toplam		66	59	100.0
Geçersiz		46	41	
Toplam		112	100.0	

1= Evet

2= Hayır

- **Çini Dersini Seçme Nedeni**

Çini sanatını seçme nedeniniz nedir sorusuna Tablo 8 'de yer alan dağılıma göre öğrencilerin % 37,5' i kariyerime katkısı olacağı için ve 5. şık olan diğer yanıtını vermişlerdir. % 25,0 ' ı ise özel ilgimden dolayı yanıtını vermişlerdir.

Tablo 8: Çini Dersini Seçme Nedeni

		Frekans	%	Geçerli %
Geçerli	1	4	3.6	25.0
	2	6	5.4	37.5
	5	6	5.4	37.5
	Toplam	16	14.3	100.0
Geçersiz		96	85.7	
Toplam		112	100.0	

1= Özel ilgim var   2= Kariyerime katkısı olacağı için   5= Diğer

- **Çini Dekorlama Atölyesinin Varlığı**

Öğrencilerin öğrenim gördüğünüz okulda çini dekorlama atölyeniz var mıdır sorusuna Tablo 16 'da yer alan dağılıma göre ankete katılan öğrencilerin % 41,2'si evet yanıtını verirken , % 58,8'i de hayır cevabı vermiştir.

Tablo 9: Çini Dekorlama Atölyesinin Varlığı

		Frekans	%	Geçerli %
Geçerli	1	28	25.0	41.2
	2	40	35.7	58.8
	Toplam	68	60.7	100.0
Geçersiz		44	39.3	
Toplam		112	100.0	

1= Evet   2= Hayır

- **Ders Dışında Çini Çalışılıp Çalışılmadığı**

Ders dışında çini çalışıyor musunuz sorusuna öğrencilerin % 85,7 si ders dışında çini çalıştıklarını belirtirken % 14,3 cevabıyla ders dışı çini çalışmadıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 10: Ders Dışında Çini Çalışılıp Çalışılmadığı

		Frekans	%	Geçerli %
Geçerli	1	10	8.9	14.3
	2	60	53.6	85.7
Toplam		70	62.5	100.0
Geçersiz		42	37.5	
Toplam		112	100.0	

1= Evet

2= Hayır

- **Ders Dışında Çalışılabilecek Özel Seramik ve Çini Atölyenin Varlığı**

Ders dışında çalışılabilecek özel seramik ve çini atölyeniz varmı sorusuna öğrencilerin % 23,5 ‘i atölyelerinin olduğunu belirtirken % 76,5’i hayır cevabı vererek özel atölyelerinin olmadığını belirtmişlerdir.

Tablo 11: Ders Dışında Çalışılabilecek Özel Seramik ve Çini Atölyenin Varlığı

		Frekans	%	Geçerli %
Geçerli	1	16	14.3	23.5
	2	52	46.4	76.5
Toplam		68	60.7	100.0
Geçersiz		44	39.3	
Toplam		112	100.0	

1= Evet

2= Hayır

- **Uygulamalar İçin Kullanılan Atölye, Arşiv ve Malzemenin Yeterliliği**

Seramik çini sanatı uygulamaları için kullanılan atölye, arşivler ve malzemeleri yeterli buluyor musunuz sorusuna öğrencilerin % 29,4’ u evet cevabını verirken %70,6 sı gibi ciddi bir oranı ise hayır cevabı vermişlerdir. Bu soruya verilen cevaplardan ortaya çıkan sonuç eğitim kalitesi açısından manidardır.

Tablo 12:Uygulamalar İçin Kullanılan Atölye, Arşiv ve Malzemenin Yeterliliği

		Frekans	%	Geçerli %
Geçerli	1	20	17.9	29.4
	2	48	42.9	70.6
Toplam		68	60.7	100.0
Geçersiz		44	39.3	
Toplam		112	100.0	

1= Evet 2= Hayır

- **Çini Dersinin Kredisinin Yeterliliği**

Sizce çini dersinin ders kredisi yeterli midir sorusuna öğrencilerin % 60,6'si yeterli olduğunu belirtirken, % 39,4 'ü ders kredisinin yetersiz olduğu yanıtı vermiştir.

Tablo 13: Çini Dersinin Kredisinin Yeterliliği

		Frekans	%	Geçerli %
Geçerli	1	40	35.7	60.6
	2	26	23.2	39.4
	Toplam	66	58.9	100.0
Geçersiz		46	41.1	
Toplam		112	100.0	

1= Evet 2= Hayır

- **Seramik Eğitimi Veren Öğretim Elemanlarının Çini Bilgilerinin Yeterliliği**

Seramik eğitimi veren öğretim elemanları çini konusunda yeterince bilgiye sahipler mi sorusuna öğrencilerin % 81,8'i gibi oldukça yüksek bir oranı yeterli olduğunu belirterek evet cevabını vermiştir. %18,2 si ise yetersiz olduğunu belirtmiştir.

Tablo 14: Seramik Eğitimi Veren Öğretim Elemanlarının Çini Bilgilerinin Yeterliliği

		Frekans	%	Geçerli %
Geçerli	1	54	48.2	81.8
	2	12	10.7	18.2
	Toplam	66	58.9	100.0
Geçersiz		46	41.1	
Toplam		112	100.0	

1= Evet 2= Hayır

- **Seramik Dersinde Çini Çalışması Hazırlarken Yararlanılan Kaynaklar**

Seramik dersinde çini çalışmalarınızı/ödevlerinizi hazırlarken ne tür kaynaklardan faydalaniyorsunuz sorusuna öğrencilerin %18,2'si geleneksel çini sanatı üzerine basılmış kitaplardan faydalaniyorum, %24,2'si internetten faydalaniyorum,%9,1'i kendi özgün tasarımlarımı uyguluyorum derken %24,2' si hem geleneksel çini sanatı üzerine basılmış kitaplardan hemde İnternette faydalaniyorum cevabını vermiştir.% 21,2' si 3 tercihi birden seçmiştir.% 3,0 'ı ise Geleneksel çini sanatı üzerine basılmış kitapları ve Kendi özgün tasarımlarımı uyguluyorum yanıtını vermişlerdir.

Tablo 15: Seramik Dersinde Çini Çalışması Hazırlarken Yararlanılan Kaynaklar

		Frekans	%	Geçerli %
Geçerli	1	12	10.7	18.2
	2	16	14.3	24.2
	3	6	5.4	9.1
	5	16	14.3	24.2
	6	14	12.5	21.2
	7	2	1.8	3.0
	Toplam	66	58.9	100.0
Geçersiz		46	41.1	
Toplam		112	100.0	

1= Geleneksel çini sanatı üzerine basılmış kitaplardan yararlanıyorum

2= İnternette faydalaniyorum

3= Kendi özgün tasarımlarımı uyguluyorum

5= 1+2

6= 1+2+3

7= 1+3

- *Yaşanılan Çevrenin Tarihi Eserlerindeki Motif ve Formların Uygulanması*

Yaşadığınız çevredeki tarihi eserlerin motif ve formlarını örnek olarak uygulama yapıyor musunuz sorusuna öğrencilerin %68,6'sı evet cevabını verirken; %31,4'ü uygulamadıklarını belirterek hayır cevabını vermişlerdir.

Tablo 16: Yaşanılan Çevrenin Tarihi Eserlerindeki Motif ve Formların Uygulanması

		Frekans	%	Geçerli %
Geçerli	1	48	42.9	68.6
	2	22	19.6	31.4
	Toplam	70	62.5	100.0
Geçersiz		42	37.5	

Toplam	112	100.0	
	1= Evet	2= Hayır	

- ***Hangi Dönem Çinilerine Ağırlık Verildiği***

Çini desenlerini uygularken hangi dönem çinilerine ağırlık veriyorsunuz sorusuna öğrencilerin yanıtı %60,0 'ı Selçuklu dönemi çinilerini, % 40,0'ı ise Osmanlı dönemi çinilerini çalışmalarında uygulamaktadırlar.

Tablo17: Hangi Dönem Çinilerine Ağırlık Verildiği

		Frekans	%	Geçerli %
Geçerli	1	42	37.5	60.0
	2	28	25.0	40.0
	Toplam	70	62.5	100.0
Geçersiz		42	37.5	
Toplam		112	100.0	

1= Selçuklu 2= Osmanlı

- ***Yaşanılan Çevrede Selçuklu Eserlerinin Varlığı***

Yaşadığınız çevrede Selçuklu eserleri bulunmakta mıdır sorusuna verilen cevapların %81,0'ı evet,% 19,0'ı ise hayır cevabı vermiştir.

Tablo:18 Yaşanılan Çevrede Selçuklu Eserlerinin Varlığı

		Frekans	%	Geçerli %
Geçerli	1	34	30.4	81.0
	2	8	7.1	19.0
	Toplam	42	37.5	100.0
Geçersiz		70	62.5	
Toplam		112	100.0	

1= Evet 2= Hayır

- ***Selçuklu Çini Desenlerinin Nereden Bulunduğu***

Selçuklu çini desenlerini nereden buluyorsunuz sorusuna 3 adet % 10,0 lık dilim ortaya çıkmıştır. Bunlar %10'luk ilk dilim internetten, 2.'si kitaplardan ve 3. yaşadığımız şehirden olmuştur.% 15,0'ı hem kitaplardan hemde yaşadığı

şehirden,%30.0'ı internetten, kitaplardan ve yaşadığı şehirden,%15,0'ı internetten ve kitaplardan,%10,0'ı da internet, kitaplar ve diğer(fotoğraflardan) olmuştur.

Tablo:19 Selçuklu Çini Desenlerinin Nereden Bulunduğu

		Frekans	%	Geçerli %
Geçerli	1	4	3.6	10.0
	2	4	3.6	10.0
	3	4	3.6	10.0
	5	6	5.4	15.0
	6	12	10.7	30.0
	7	6	5.4	15.0
	8	4	3.6	10.0
	Toplam	40	35.7	100.0
Geçersiz		72	64.3	
Toplam		112	100.0	

1= İnternetten

2= Kitaplardan

3= Yaşadığım şehirden

5= 2+3

6= 1+2+3

7= 1+2

8= 1+2+fotoğraf

- *Tercih Edilen Anadolu Selçuklu Çini Motifleri*

Anadolu Selçuklu çini motiflerinden hangisini (hangilerini) tercih etmekteyiz sorusuna %28,6'sı figür, geometrik, bitkisel, yazı motiflerinin hepsini kullanmışlardır.%23,8'i figürlü motifleri tercih etmiştir.%14,3'üde bitkisel motifleri uygulamalarında kullanmışlardır.

Tablo:20 Tercih Edilen Anadolu Selçuklu Çini Motifleri

		Frekans	%	Geçerli %
Geçerli	1	10	8.9	23.8
	2	2	1.8	4.8
	3	6	5.4	14.3
	6	4	3.6	9.5
	7	2	1.8	4.8
	8	12	10.7	28.6
	9	2	1.8	4.8
	10	2	1.8	4.8
	11	2	1.8	4.8
	Toplam	42	37.5	100.0

Geçersiz		70	62.5	
Toplam		112	100.0	

1= Figürler   2= Geometrik motifler   3= Bitkisel motifler
 4= Yazı motifleri   6= 1+4   7= 1+2+3+4+renkler
 8= 1+2+3+4   9= 1+2+4   10= 1+2+3   11= 2+3

- **Tercih Edilen Selçuklu Çini Teknikleri**

Selçuklu seramiklerindeki çini tekniklerinden hangisini (hangilerini) uygulamayı tercih etmekteyiz sorusuna öğrencilerin % 45,0 gibi büyük bir çoğunluğu sıraltı tekniği cevabını vermişlerdir.%15,0'i sıraltı ve sırüstü tekniklerini tercih etmektedirler.2 adet %10,0 dilimi görülmektedir.1.si kabartmalı çini tekniği diğer %10 luk dilim ise sıraltı, sırüstü ve kabartmalı çini tekniklerinin uygulanmasıdır.

Tablo:21 Tercih Edilen Selçuklu Çini Teknikleri

		Frekans	%	Geçerli %
Geçerli	2	18	16.1	45.0
	3	2	1.8	5.0
	4	4	3.6	10.0
	6	2	1.8	5.0
	7	6	5.4	15.0
	8	2	1.8	5.0
	9	2	1.8	5.0
	10	4	3.6	10.0
	Toplam	40	35.7	100.0
Geçersiz		72	64.3	
Toplam		112	100.0	

1= Minâi   2= Sır altı   3= Sır üstü (lüster)   4= Kabartmalı çini tekniği
 6= 2+4   7= 2+3   8= 1+2+4   9= 1+2+3+4   10= 2+3+4

- **Selçuklu Çini Sanatı Uygulamasında Geleneksel Formlardan Yararlanılması**

Selçuklu çini sanatını uygularken geleneksel formlardan faydalanan musunuz sorusuna öğrencilerin % 90,0 gibi ciddi bir oranı geleneksel formlardan faydalandıklarını belirtmişlerdir.

Tablo:22 Selçuklu Çini Sanatı Uygulamasında Geleneksel Formlardan Yararlanılması

		Frekans	%	Geçerli %
Geçerli	1	36	32.1	90.0

	2	4	3.6	10.0
	Toplam	40	35.7	100.0
Geçersiz		72	64.3	
Toplam		112	100.0	

1= Evet

2= Hayır

- ***Selçuklu Çini Sanatı Uygulamasında Piyasadaki Hazır Formların Kullanılması***

Selçuklu çini sanatını uygularken piyasada satılan hazır formları kullanıyor musunuz sorusuna %52,4 ü evet,% 47,6' sı ise hayır cevabı vermiştir.

Tablo:23 Selçuklu Çini Sanatı Uygulamasında Piyasadaki Hazır Formların Kullanılması

		Frekans	%	Geçerli %
Geçerli	1	22	19.6	52.4
	2	20	17.9	47.6
	Toplam	42	37.5	100.0
Geçersiz		70	62.5	
Toplam		112	100.0	

1= Evet

2= Hayır

- ***Selçuklu Çinilerinin Uygulandığı Yerler***

Öğrencilerin % 66,7 'si Selçuklu çinilerini süs eşyalarında uygulamaktadırlar.

Tablo:24 Selçuklu Çinilerinin Uygulandığı Yerler

		Frekans	%	Geçerli %
Geçerli	1	2	1.8	4.8
	3	28	25.0	66.7
	5	2	1.8	4.8
	6	2	1.8	4.8
	7	4	3.6	9.5
	8	4	3.6	9.5
	Toplam	42	37.5	100.0
Geçersiz		70	62.5	
Toplam		112	100.0	

1= Mimaride iç mekânda
5= 1+seramik ürünlerde

2= Mimaride dış mekânda
6= 1+2+3

3= Süs eşyalarında
7= karo
8= 1+3

- **Çini Renklerinin Günümüzde de Aynı Renk Tonunu Taşması**

Selçuklu (çinilerinde) döneminde uygulanan çini renklerini şimdi uygularken aynı renk tonunu bulabiliyor musunuz sorusuna öğrencilerin % 47,6 gibi yarıya yakını evet cevabını verirken %52,4'ü hayır cevabını vermiştir.

Tablo:25 Çini Renklerinin Günümüzde de Aynı Renk Tonunu Taşması

		Frekans	%	Geçerli %
Geçerli	1	20	17.9	47.6
	2	22	19.6	52.4
	Toplam	42	37.5	100.0
Geçersiz		70	62.5	
Toplam		112	100.0	

1= Evet

2= Hayır

- **Öğretim Elemanlarının Selçuklu Çini Teknikleri Konusunda Yeterliliği**

Sizce öğretim elemanları Selçuklu çini tekniklerinin gerek teorik gerek uygulama noktasında yeterli bilgiye sahipler mi sorusuna Tablo: 33'deki sonuçlara göre % 66,7 si evet,%33,3'ü de hayır cevabı vermiştir.

Tablo:26 Öğretim Elemanlarının Selçuklu Çini Teknikleri Konusunda Yeterliliği

		Frekans	%	Geçerli %
Geçerli	1	28	25.0	66.7
	2	14	12.5	33.3
	Toplam	42	37.5	100.0
Geçersiz		70	62.5	
Toplam		112	100.0	

1= Evet

2= Hayır

- **Selçuklu Çinilerinin Sırlanıp Fırınlama İşleminde Sonra Ortaya Çıkan Sorunların Nedenleri**

Selçuklu çinilerinin sırlanıp fırınlama işleminden sonra ortaya çıkan sorunların nedeni (nedenleri) nasıl açıklanabilir sorusuna öğrencilerin farklı cevapları olmuştur bunların %5.0' ı öğretim elemanlarının bilgi aktarımındaki eksiklikleri yani 1 yanıtını vermiştir.% 30, 0'fırınlama esnasındaki teknik aksaklıklar yani 2 ,%10,0' u öğrencinin uygulama eksikliği yani 3 cevabını vermiştir. Cevapların geri kalan %55,0'i ise birkaç cevabı birden seçerek farklı sonuçlar çıkmıştır.

Tablo:27 Selçuklu Çinilerinin Sırlanıp Fırınlama İşleminden Sonra Ortaya Çıkan Sorunların Nedenleri

		Frekans	%	Geçerli %
Geçerli	1	2	1.8	5.0
	2	12	10.7	30.0
	3	4	3.6	10.0
	6	2	1.8	5.0
	7	4	3.6	10.0
	8	4	3.6	10.0
	9	2	1.8	5.0
	10	6	5.4	15.0
	11	2	1.8	5.0
	12	2	1.8	5.0
	Toplam	40	35.7	100.0
Geçersiz		72	64.3	
Toplam		112	100.0	

1= Öğretim elemanlarının bilgi aktarımındaki eksiklikler

2= Fırınlama esnasında çıkan teknik aksaklıklar

3= Öğrencinin uygulama eksikliği

4= Malzemedeki hatalar

6= 2+3+4+kullanım hatası

7= 2+3+4

8= 2+3

9= 1+4

10= 3+4

11= 2+4

12= 1+3

- *Fakülte Dışında Çini Sanatından Faydalanan Yerler*

Eğitim gördüğünüz fakülte dışında çini sanatından faydalandığınız yerler varsa bunlar nerelerdir sorusuna tablo 34' e göre öğrencilerin %16,1 özel çini atölyelerinden, % 77,4 gibi bir oranı ise internetten, kitaplardan ve müzelerden faydalandığını belirtmiştir. Geri kalan % 6,4 lük oranı ise halk eğitim merkezlerinden, özel çini atölyelerinden, internet, kitap ve müzelerden faydalandıklarını belirtmişlerdir.

Tablo:28 Fakülte Dışında Çini Sanatından Faydalanılan Yerler

		Frekans	%	Geçerli %
Geçerli	1	10	8.9	16.1
	2	2	1.8	3.2
	3	48	42.9	77.4
	5	2	1.8	3.2
	Toplam	62	55.4	100.0
Geçersiz		50	44.6	
Toplam		112	100.0	

1= Halk Eğitim Merkezleri

2= Özel Çini Atölyeleri

3= İnternet+Kitap+Müze

4=Hiçbir Yerden Faydalanmıyorum

5= 1+2+3

- *Fakülte Dışında Çini Sanatından Faydalanma Nedenleri*

Neden fakülte dışında çini sanatından faydalanıyorsunuz sorusuna öğrencilerin %40,0' ı malzemenin eksikliği,% 20,0 'ı uygulama ve fırınlamada yaşanan sorunları,% 20,0 'ı merak ve istekten dolayı, 20,0 'side öğretim üyelerinin çini konusundaki bilgi aktarımı eksikliği ve malzemelerin yetersizliği cevaplarını vermişlerdir.

Tablo:29 Fakülte Dışında Çini Sanatından Faydalanma Nedenleri

		Frekans	%	Geçerli %
Geçerli	2	4	3.6	40.0
	3	2	1.8	20.0
	4	2	1.8	20.0
	5	2	1.8	20.0
	Toplam	10	8.9	100.0
Geçersiz		102	91.1	
Toplam		112	100.0	

1= Öğretim üyelerinin çini konusunda bilgi aktarımının eksikliği

2= Malzemenin yetersiz olması

3= Uygulama ve fırınlamada sorun yaşanması

4= Merak ve istek

5= 1+2

SONUÇ

Anadolu’da iki asırdan fazla hüküm süren Selçuklular gerek komşu ülkelerden ve gerekse Anadolu’da gördüklerinden etkilenecek bunları harmanlamış ve kendi geleneklerini bozmadan yaratıcılığını da ekleyerek yeni bir üslup ortaya çıkarmışlardır. Selçuklular bu sayede kendine özgü sanat eserleriyle Anadolu’ya farklı bir görünüm kazandırmışlardır.

Selçuklu dönemi çini sanatı, yüzlerce yıl devam etmiş ve sonraki dönemlerin sanatlarında da etkisini hissettirerek, nesilden nesile aktarılmış ve bugünkü yerini almıştır.

Öğrencilerin ders dışında seramik çalışıp çalışmadıklarına dair sorulan soruya ankete cevap verenlerin % 54,5’inin ders dışı faaliyetlerde seramik çalıştıklarını belirtmişlerdir. Başka bir soru ise ders dışında çini çalışıyor musunuz sorusudur ve bu soruya göre de öğrencilerin % 85,7 si ders dışında çini çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Bu sonuçlara göre ders dışı faaliyetlerde seramik ve çini çalışılması, öğrencilerin arzu ve istekleri ile açıklanabilir.

Araştırmada deneklerin %90’a yakını eğitim aldıkları kurumlarda seramik atölyesine sahip olduklarını belirtmişlerdir. Bu sonuca göre okullarda seramik eğitime yönelik atölyelerin varlığı hususunda bir eksiklik görülmemiştir. Bu eğitim kurumlarında çini dekorlama atölyesinin varlığı araştırıldığında ise %58,8’i çini dekorlama atölyelerinin bulunmadığını belirtmişlerdir. Bu sonuca göre ise bu kurumda çini uygulama mekanları konusunda eksikliklerin olduğunu anlaşılmaktadır.

Başka bir soruda ise “öğrenim gördüğünüz bölümde çini sanatı uygulanmakta mıdır” sorusuna öğrencilerin %62,5’i evet yanıtını verirken %37,5’i hayır demiştir. Öğrencilerin verdiği cevaplar göz önünde bulundurularak denilebilir ki okulların tamamına yakınının müfredatında bu içerik olmasına rağmen çini sanatı neden uygulanmamaktadır? Buna sebep teknik alt yapı eksikliğini, yoksa dersi verecek akademik elemanın yetersizliğimidir?

Öğrencilerin uygulanacak çalışmada kaynak araştırması yaparken sorun yaşamadıkları anlaşılmaktadır. Hem kendi özgün tasarımları, hem de internet ve çini konusunda basılan kitaplar uygulama sırasında kaynak açısından yardımcı olacak düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Ankete katılan deneklerin “Selçuklu Çini Sanatını uygularken geleneksel formlardan faydalıyor musunuz?” sorusuna %90’ı evet yanıtını vermişlerdir ve Öğrencilerin %70’e yakını Selçuklu çinilerini süs eşyasında uygulamayı tercih

ettiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca ankete katılanların yarısından çoğu piyasada satılan hazır formları kullandıklarını ifade etmişlerdir. Bundan çıkaracağımız sonuç ise öğrencilerin çalışmalarını hazırlamada bu yönde eğilim göstermeleri ilerde yapacakları özgün çalışmaların önünü tıkayacak ve yeni fikirlerin oluşmasını engelleyecektir. Öğretim elemanlarının bu hususta daha titiz davranmaları gerekmektedir. Mutlaka hazır formlar zaman açısından fayda ve kolaylıklar getirmektedir. Fakat nerede ve nasıl kullanılması gerektiğinin de bilinmesi gerekmektedir.

“Fakülte Dışında Çini Sanatından Faydalanılan Yerler” sorusuna öğrencilerin %77,4’ü internetten,%16,1’ide özel çini atölyelerinden faydalandıklarını belirtmişlerdir. Fakülte dışında çini sanatından faydalanma nedenlerine ise öğrencilerin %40 ’ı malzemelerin yetersizliği %20’si uygulama ve fırınlama esnasındaki sorunlar,%20’si merak ve istek %20’side öğretim elemanlarının çini konusunda bilgi aktarımı konusunda yetersizliği ve malzemenin yetersizliği cevaplarını vermişlerdir. Bu bilgilere göre öğrenciler eğitim aldıkları bölümlerde çini konusunda gerek teknik, gerek uygulama aşamasında eksiklikler yaşamaktadırlar ve bu nedenle çini konusunda fakülte dışında çini eğitimi veren kurumlardan faydalanarak, bu alandaki eksikliklerini gidermeye çalışmaktadırlar.

Genel anlamda görülmüştür ki öğrenciler eğitim aldıkları okullardan çok şey beklemektedirler. Toplum için iyi yetişmiş kişilik yapısı gelişmiş, hayatın ve kendinin farkında olan bireyler olmalıdırlar. Her ne kadar okullar imkânlar noktasında yetersiz kalsa da öğrenciler bununla yetinmemelidir. Sonuçta bu toplum içinde yaşamaktalar ve gelecekte burada yaşayacaklardır. Ders içi ve ders dışında yapılan faaliyetlerin mutlaka eksikleri olacaktır. Bütün bu düşüncelerin seramik ve çini eğitimindeki eksikler bağlamında düşünülmesiyle geleceğin sanat üreticileri ve sanat eğitimcileri olan öğrencilere çok iş düşmektedir.

Sonuç olarak bütün bu bilgiler ışığında denilebilir ki:

- Seramik eğitiminde öğrencilere sunulan imkânlar yetersiz kaldığından dolayı Selçuklu Çini Sanatını öğretmek için gerekli olanaklar sağlanarak öğrencinin kaybı önlenmelidir.
- “Sürekli değişen, gelişen, yenilenen sanat dünyasında geçmişten miras kalan Selçuklu Çini Sanatı ile ilgili seramik eğitimi veren kurumlarda eğitici kadrolar, bu mirasa ne kadar sahip çıkıyorlar ve öğrencilere ne ölçüde aktarabiliyorlar” sorusunun cevabının bu alandaki sıkıntıların çözümünün anahtarı olduğu unutulmamalıdır.

- Seramik eğitimi içerisinde Çini eğitimine ve Çini sanatı içinde Selçuklu Çini sanatına verilen önem artırılmalı, programlar noktasında eksiklikler varsa en kısa zamanda eksiklikler giderilmelidir.
- Mevcut müfredat programlarının Selçuklu Çini Sanatının öğrenilmesi koşullarına uyup uymadığına, uygulama noktasında gereksinimleri karşılayıp karşılamadığına bakmak gerekmektedir. Okullarda verilen geleneksel eğitim anlayışının yanında, modern, özgür, araştırmacı, denemeye ve sorgulamaya yatkın anlayışların yer aldığı bir programa ve bunların uygulayıcılarına yer verilmelidir.
- Kurumlar, bin yılı aşan bir geçmişi olan Selçuklu çini sanatını dejenere etmeden modern insanın estetik anlayışına uygun tasarımlarla, alanında özgün ürünler yaratan, gelişmeleri ve çağdaş yaklaşımları takip eden, gençlerin geleceğe hazırlanmasında önemli katkıları olabilecek tasarımcılardan deneyim ve uygulama noktasında faydalanabilmelidir.
- Seramik eğitimi veren kurumlar, çini piyasasıyla çok yönlü bir işbirliği içinde olmalı ve çini alanındaki yenilikleri yakından takip etmelidir. Ayrıca kendi sektöründe çalışan kuruluşlarla bir dayanışma ve yardımlaşma olgusu yaratabilmelidir.
- Eğitim kurumlarına devletin çok fazla bir katkısı olmamaktadır ve yeterli olmadığı da bir gerçektir. Seramik ve çini eğitimi için iyi bir alt yapının gerekliliği yapılan çalışmalarla daha iyi anlaşılacaktır.

KAYNAKLAR

KARPUZ, Haşim. İslâm Öncesi Türk Sanatının İslami Döneme Etkisi. *Türkler*, C.6, s.39. Ankara, 2002.

KUBAN,Doğan. Ortaçağ Anadolu-Türk Sanatı Kavramı Üzerine. Malazgirt Armağanı, Ankara, 1972.

BAYBURTOĞLU, Zafer. Anadolu'da Selçuklu Dönemi Yapı Sanatçıları, Erzurum. "Anadolu Selçuklu Devri Büyük Programlı Yapılarında Ön Yüz Düzeni", Vakıflar Dergisi. Ankara, (1993).

YETKİN, Şerare. Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, (1972).

KOÇER, Mehmet. Geçmişten Günümüze Türk Çini Sanatı. Yaşayan Konyalı Sanatçılar ve Eserleri. Selçuklu Belediyesi Kültür Yayınları S.10,Konya. 1998.

ŞİMSİR, Zekeriya. Konya Selçuklu Çinilerinde Kullanılan Motifler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya,1990.

KINAY, Cahit. Sanat Tarihi. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Gaye Matbaacılık. Ankara:1993.

ARTUT, Kazım. Sanat Eğitimi Kuramları ve Yöntemleri, Ankara: Anı Yayıncılık, 2001.

KAHVECİ, Mücella. Prof. Dursun Yıldırım Armağanı Pars Yılı. Ankara,1998.

KARAYAĞMURLAR, Bedri. Yaratıcı Bireylerin Yetiştirilmesi Açısından Genel Eğitim İçinde Sanat Eğitiminin Yeri. Dokuz Eylül Üniversitesi 1. Eğitim Kongresi Bildiriler Kitabı. İzmir: (1991). s.368-387.

BAKIR, Sitare Turan. "Geçmişten Günümüze Türk Çini Sanatında Tasarım". 2000'li Yıllarda Türkiye'de Geleneksel Türk El Sanatlarının, Sanatsal, Tarımsal ve Ekonomik Boyutu Sempozyumu Bildirileri, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 1999.